

Tekniikan Waiheita
ISSN 2490-0443
Tekniikan Historian Seura ry.
38. vuosikerta:2
2020
<https://journal.fi/tekniikanwaiheita>

”Suodatinkahvia hienoksi leikattuna”.

Kahvinkeitin ja suomalaisten kotien modernisaatio 1950-luvulta 1970-luvulle

Hannu Salmi

Hannu Salmi
Turun yliopisto
hansalmi@utu.fi

 <https://orcid.org/0000-0001-8607-6126>

To cite this article: Hannu Salmi, ” 'Suodatinkahvia hienoksi leikattuna'. Kahvinkeitin ja suomalaisten kotien modernisaatio 1950-luvulta 1970-luvulle” Tekniikan Waiheita 38, no. 2 (2020): 6–21. <https://dx.doi.org/10.33355/tw.96112>

To link to this article: <https://dx.doi.org/10.33355/tw.96112>

”Suodatinkahvia hienoksi leikattuna”.

Kahvinkeitin ja suomalaisten kotien modernisaatio 1950-luvulta 1970-luvulle

Hannu Salmi¹

Kirjailija Toivo Pekkanen julkaisi vuonna 1953 muistelmateoksen *Lapsuuteni*. Muistellessaan mennyttä hän mainitsee myös kahvihetket ja niiden innokkaan odotuksen: ”Minun täytyi päästä kokemaan kahvin virkistävä vaikutus, joka antoi uusia voimia, sai reumatismin tuomat kivut hetkeksi häviämään ja solmi ystävyyttä ihmisten välillä.”²

Kahvi on sosiaalinen juoma, jonka merkitys Suomessa on ollut vahva 1800-luvulta lähtien. Kahvi, joka oli aiempina vuosisatoina porvariston ja älymystön juoma, läpäisi autonomian ajan loppuvaiheessa kaikki kansankerrokset, niin maalla kuin kaupungeissa, ja osallistui yhteiskunnan muutokseen. Suomen modernisaatiota voisikin tarkastella kahvin jalostamisen ja valmistustapojen muutoksen näkökulmasta. Kotona kypsennettyjen ja jauhettujen papujen käytöstä siirryttiin 1900-luvulla standardisoituun, tehtaassa jauhettuun kahviin, ja 1950-luvun puolivälistä lähtien vähitellen suodatinkahvin käyttöön. Kuvaava oli 1950-luvulla käytetty mainoslause, jossa suodatinjauhatuksen korostettiin olevan ”hienoksi leikattua”: se oli prosessoidumpaa kuin karkea pannujauhatus.³

Kahvinkeittimet olivat tulleet kuluttajamarkkinoille 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa, mutta automaattisten keittimien todellinen invaasio koteihin nähtiin vasta paljon myöhemmin 1950-luvulta lähtien. Se ei kuitenkaan ollut nopea prosessi vaan levittäytyi useiden vuosikymmenien mittaiseksi. Artikkelin tavoitteena on tutkia, millaisen näkökulman kahvinkeittämisen teknologia ja sen yleistymisen avaavat suomalaisten kotien modernisaatioon, ja samalla sen jännitteisiin, toisen maailmansodan jälkeen. Miten suomalainen sanoma- ja aikakauslehdistö käsitteli suodatinkahvia ja sen valmistamisen automatisoitumista? Aikarajaukseksi on valittu kolme vuosikymmentä. Tarkastelu alkaa 1950-luvun alusta, jolloin – sodan jälkeisen säännöstelyn purkautuessa – kahvin suodattaminen sai yhä vahvemman sijan julkisuudessa. Analyysi päättyy 1970-luvun loppuun, jolloin kahvinkeittimet olivat jo voimakkaasti yleistyneet. Kolmen vuosikymmenen kautta kahvin valmistamisen muutos on saatavissa näkyviin.

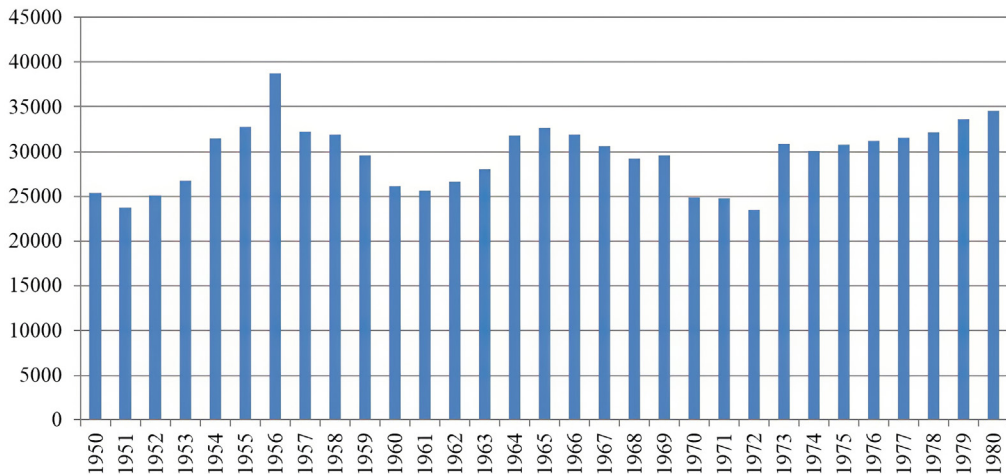
Lehdistössä julkaistiin tutkitulla aikavälillä runsaasti kahvin, suodattimien ja kahvinkeittimien mainoksia sekä myös laajempia artikkeleita kahvinjuonnista ja sen merkityksistä. Lähdeaineistona artikkeli hyödyntää Kansalliskirjaston digitoimia sanoma- ja aikakauslehtiä. Tämä kokoelma sisältää useita päivälehtiä, kuten *Maaseudun Tulevaisuus*, *Suomen Sosialidemokraatti* ja *Uusi Suomi*, sekä aikakauslehtiä, kuten *Apu-lehti*, *Suomen Kuvalehti* ja *Tekniikan Maailma*. Sanoma- ja aikakauslehdistön digitointi on Suomessa kattavaa 1930-luvulle asti, mutta tämän artikkelin aikavälin, vuosien 1950–1980, digitoitu aineisto edustaa vain pientä osaa aikanaan painetusta materiaalista. Käytettävissä on kuitenkin 917 514 sivua (helmikuun 2020

¹ Kirjoittaja on akatemiaprofessori ja Turun yliopiston kulttuurihistorian professori.

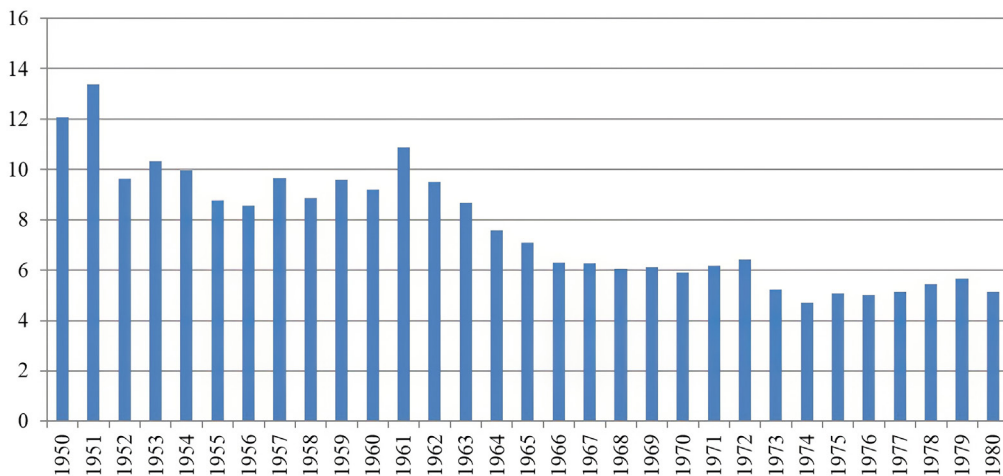
² Toivo Pekkanen, *Lapsuuteni*. Porvoo: WSOY, 1953, 204.

³ Ks. lähemmin Pauligin mainokset, *Maaseudun Tulevaisuus* 16.2.1956, *Suomen Sosialidemokraatti* 17.2.1956, *Uusi Suomi* 4.12.1957.

tilanne), mitä voi tutkimusasetelman kannalta pitää riittävänä, sillä kahvi- ja kahvinkeitinmainonta ja niihin liittyvä journalismi ulottuivat laajasti lehdistöön. Kuva 1 kertoo käytettävissä olleen digitoitujen aineiston jakautuman vuosittain ja kuva 2 kahvi-sanan suhteellisen määrän aineistossa vuosina 1950–1980. Kuten kuva 2 osoittaa, kahvi mainittiin sanoma- ja aikauslehdissä ahkerasti: koko aikavälillä kahvi, tai kaffe, löytyy 5–13 prosentista digitoituja sivuja. Metodologisesti artikkeli yhdistää laajasta aineistosta tehtyjä tietokantahakuja laadulliseen analyysiin, jossa tutkitaan suodatinkahviin ja sen valmistamiseen liitettyjä merkityksiä mainosten, artikkelien ja muun julkaistun materiaalin avulla.

Kuva 1. Digitoitujen sanoma- ja aikauslehtien sivumäärät vuosittain 1950–1980. Taulukko kuvaa tilannetta helmikuussa 2020. Kuva: Hannu Salmi, Kansalliskirjaston digitoitujen aineiston pohjalta, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/>.

Kuva 2. Kahvi- ja kaffe-sanojen maininnat suhteutettuna (%) digitoituihin sivuihin 1950–1980. Digitoitujen sivujen määrät perustuvat tilanteeseen helmikuussa 2020. Kuva: Hannu Salmi, Kansalliskirjaston digitoitujen aineiston pohjalta, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/>.

Kahvinjuontia ja kahvikulttuuria on Suomessa tutkittu niin arkipäivän historian, muistitietohistorian kuin tapakulttuurinkin kannalta.⁴ Aiheina ovat olleet myös kahviin liittyvät keräilykuvat ja kahviastiat. Tämän artikkelin näkökulmasta tärkeä tutkimus on Helena Lindsténin väitöskirja *”Olkaa hyvä ja ottakaa. Pankkaa sekaan ja kastakaa”*. *Kahvinjuonti suomalaisten maaseutukotien arjessa ja jublassa 1920-luvulta 1960-luvun lopulle* (2017). Lindsténin tutkimus kohdistuu pääasiassa muistitietoaineistoon, mutta se hyödyntää myös laajasti *Kotiliesi*-lehden kahviin liittyviä mainoksia ja journalismia. Tutkimus kattaa ajallisesti jakson, joka ulottuu toista maailmansotaa edeltävästä kahvinjuonnin noususuhdanteesta 1960-luvun suuren muuton aikaan asti.⁵ Laajaa historiallista kaarta edustaa myös Tuija Saarisen teos *Pannu kuumana. Suomalaisia kahvihetkiä* (2011).⁶

Kahvin suodattamisen ja kahvinkeittimien historia kytkeytyy myös kodinteknologian tutkimukseen. Vuokko Lepistö käsitteli kotien teknologisoitumisen vaiheita autonomian ajan loppuvaiheessa väitöskirjassaan *Joko Teillä on primuskeitin? Kotitalousteknologian saatavuus ja tarjonta Helsingissä 1800-luvun puolivälistä 1910-luvun lopulle* (1994) ja analysoi samalla kahvinkeittimien yleistymistä.⁷ Mika Pantzar on puolestaan tutkinut kodinteknologian murrosta teoksessa *Tulevaisuuden koti – Arjen tarpeita keksimässä* (2000).⁸ Teos seuraa kodin teknologista muutosta 1950-luvun polynimureista 2000-luvun pelikonsoleihin.

Suodatinkahvin läpimurto

Kansalliskirjaston digitoidussa aineistossa suomenkielinen sana ”suodatinkahvi” esiintyy ensimmäisen kerran vuonna 1956.⁹ Sanan yleistymistä 1950-luvun puolivälistä lähtien voi pitää käsitteellisenä muutoksena ja entistä selkeämpänä eriytymisenä ”pannukahvin” ja ”suodatinkahvin” välillä. Suodattaminen ei ollut vain kahvin valmistamismenetelmä, vaan se karakterisoi itse kahvia erotuksena vanhempaan menetelmään, jossa kahvi sekoitetaan kiehuvaan veteen. Jalosteena suodatinkahvi oli uutta. Se merkitsi eron tekemistä menneisyyteen.

Silti kahvin suodattamisella oli valmistusmenetelmänä takanaan pitkä historia. Kuten Vuokko Lepistö on todennut, suodattavia kahvinkeitinmisiä oli Stockmannillakin myytävänä laaja valikoima jo vuonna 1909.¹⁰ Suodatinmenetelmän näkökulmasta tärkeä oli dresdeniläisen Melitta Bentzin vuonna 1908 tekemä oivallus, että kahvia voitiin valmistaa suodattamalla se imupaperin lävitse. Bentz patentoi keksintönsä ja myi ensimmäisenä toimintavuonnaan 1250 suodatinpaperia. Vuoteen 1912 mennessä Bentz oli perustanut yrityksen, joka valmisti suodattimia kuluttajamarkkinoille.¹¹ Tätä ennen kahvia suodatettiin esimerkiksi kankaan lävitse, mutta kertakäyttöinen imupaperi takasi raikkaan maun.

Suomalaisessa lehdistöjulkisuudessa kahvin suodattaminen nousi vahvasti esille 1920-luvulta lähtien. *Ilkka*-lehti julkaisi vuonna 1928 Oy Kaffe Ab:n ohjeet kahvin val-

⁴ Ks. esim. Saarinen 2004, 158–175; Saarinen 2001; Vihtonen (toim.) 1986; Nieminen & Puustinen 2014.

⁵ Lindstén 2017.

⁶ Saarinen 2011.

⁷ Lepistö 1994.

⁸ Pantzar 2000.

⁹ *Maaseudun Tulevaisuus* 16.2.1956.

¹⁰ Lepistö 1994, 128.

¹¹ Morganelli 2006, 23.

mistamiseen. Ensisijaisena ohjeistuksena oli kahvin suodattaminen siten, että ensin hienoksi jauhettu kahvi laitetaan ”kylmällä vedellä huuhdeltuun pussiin”, sitten vesi suodatetaan ”kahvipussin lävitse”. Vasta tämän ohjeen jälkeen mainos antoi vinkin pannukahvin valmistamisesta.¹² Pussin materiaalista ei tässä mainoksessa ole mainintaa, mutta usein se oli kangasta. *Loviisan Sanomat* julkaisi vuonna 1931 Kahvi Oy:n mainoksen, jossa mainitaan musliinikankaan käyttö filterinä:

”Kiehauttakaa vesi ennakolta ja suodattakaa se sitten esim. musliinikankaan lävitse. Tähän tarkoitukseen varattu kangas on ensin kiehautettava kahvissa ja sitten huuhdeltava tarkoin joka käytön jälkeen sekä säilytettävä raikkaassa vedessä, päästämättä kangasta kuivumaan.”¹³

Vuonna 1928 Osuustukkukaupan tiedotuslehti totesi, että ”[a]merikkalaiset kahvintuntijat eivät (...) hyväksy meidän keittotapaamme vaan väittävät, ettei se missään tapauksessa anna parhailla mahdollisilla ominaisuuksilla varustettua juomaa”. Asiantuntijat suosittelivatkin ”käytettäväksi filtreeraus- eli suodatusmenetelmää. Kahvi on asetettava kankaalle tahi suodatinpaperille ja kiehuva vesi kaadetaan sen lävitse. Onko tämä tehtävä useammin kuin kerran riippuu jauhatuksen hienoudesta sekä suodattimen laadusta. Paperia pidetään parempana suodattimena kuin kangasta, koska viimeainittua on vaikeata pitää puhtaana.”¹⁴ Sanomalehtiaineiston perusteella voi päätellä, että paperin läpi suodattaminen yleistyi Suomessa 1930-luvun aikana.¹⁵ Myös Melitta Bentzin perustaman yrityksen tuotteet tulivat tuntuiksi Suomessa. Juuri ennen talvisotaa Stockmannin *Kuvaste*-lehti korosti, että tarjolla oli ”uutta tyyppiä” edustava kahvinkeitin: ”Hienoksi jauhettua kahvia ja Melitta-keitintä käyttäen tulee kahvista varmasti hyvää, vaikkei olisikaan niitä kaikkein taitavimpia kahvinkeitäjä.”¹⁶ Väli rauhan aikana Melittan suodatinkahvikeitintä mainostettiin muun muassa *Sairaanhoidajalehdessä*, jossa Stockmann mainosti myös paperisia suodatinpusseja.¹⁷ Kuluttajille suunnattu suodatinkahvikeitin ei kuitenkaan ollut automaattinen, vaan koostui kahvipannun päälle asetettavasta metallisesta suodattimesta, jonka pohjalle asetettiin paperinen pussi.

Sota-aika vaikutti voimakkaasti kahvikulttuuriin ja samalla myös kahvinvalmistamisen teknologiaan. Kahvin säännöstely päättyi vasta vuonna 1954. Katkosta kuvastaa kehitys kulutuksessa. Vuonna 1929 kahvia oli Suomessa käytetty 5 kg henkilöä kohti. Seuraavan vuosikymmenen kuluessa kasvu oli nopeaa, ja vuonna 1938 kulutus oli jo 7,2 kg/henkilö. Kun talvisota puhkesi, Suomi oli maailman kolmanneksi suurin kahvikansakunta väestöpohjaan suhteutettuna. Sodan luoma tauko oli pitkä, mutta heti kun säännöstely päättyi, kulutus palautui samalle tasolle kuin ennen sotaa.¹⁸

Suomen Kuvalehti vertasi vuonna 1956 kahvin menekkiä teen kulutukseen: edellisenä vuonna suomalaiset kuluttivat kahvia 7 kg henkeä kohti, mutta teetä kului vain 80 grammaa.¹⁹ Samassa yhteydessä lehti moitti Suomessa nautittavan kahvin laatua:

¹² Ilkka 7.7.1928.

¹³ *Loviisan Sanomat* 24.3.1931.

¹⁴ *Tiedotuksia jäsenkaupoilla* 5/1928, 4.2.1928.

¹⁵ *Karjala* 11.2.1938, *Turunmaa* 11.2.1938, *Vaasa* 11.2.1938, *Warkauden Lehti* 12.2.1938, *Uusi Aura* 15.2.1918, *Uusimaa* 17.2.1938, *Forssan Lehti* 21.2.1938, *Pohjois-Savo* 24.2.1938, *Karjalan Ääni* 26.2.1938, *Laatokka* 17.3.1938, *Karjalainen* 21.5.1938.

¹⁶ *Kuvaste*, syksy–talvi 1939–1940, 44.

¹⁷ *Sairaanhoidajalehti* 5/1940.

¹⁸ Lindstén 2017, 13.

¹⁹ *Suomen Kuvalehti* 23, 9.6.1956, 29.

”Maaseutua kiertävät neuvojat, terveysisaret ja muut, jotka virkansa puolesta joutuvat juomaan kahvia monta kertaa päivässä, puhuvat kahvin sijasta ’pitäjän liemestä’. Se on laihaa, siinä on liikaa vettä. Suomalaiset juovat yleensä kahvin ohessa vettä järvikaupalla, vaikka paremman nautinnon saisi, jos samaan kahvijauhomaäärään mittaisi vettä säästävämmin.”²⁰

Tämän lausunnon luotettavuutta on vaikea arvioida. Suomalainen kahvi on ylipäättään melko laihaa, jos sitä vertaa esimerkiksi italialaiseen kahviin. Kulutuksen kasvu puolestaan tarkoittaa, että kahvijauhetta kului enemmän. *Suomen Kuvalehti* kuitenkin arvioi, että 1950-luvun puolivälissä oli tapahtunut käänne parempaan. Halvinta kahvia ostettiin eniten, mutta lehden mukaan siitäkin sai hyvää, jos sen oikein valmisti. Kahvin ei saisi antaa kiehua, sillä silloin siihen liukenee parkkihappoa sekä muita kitkeriä ja vahingollisia aineita. Kahvipapujen paahtaminen kotona oli pääsääntöisesti loppunut, mikä merkitsi laadun paranemista: ”Samoin suoritetaan nykyisin jauhatuskin kaupassa, jolloin saadaan tasarakeiseksi leikattua kahvia. Sikurin ja muiden lisäkeaineiden käyttö on jäänyt. Osataan myös ostaa eri tavoin leikattua kahvia sen mukaan, miten se valmistetaan. Suodatinkahvi on hienoa, pannukahvi karkeammaksi leikattua.”²¹

Suomen Kuvalehden artikkelissa suodatinkahvi oli nimenomaan kahvin jaloste, joka muutti suomalaista kahvikulttuuria laadukkaammaksi. Laajemman sanoma- ja aikakauslehtiaineiston valossa näyttää selvältä, että muutosta pyrittiin myös aktiivisesti toteuttamaan. Tämä ilmeni muun muassa suodatinkahvin valmistamista esittelevinä messunäytöksinä ja suodatinkahvin aiempaa voimakkaampana markkinointina.²²

Jos *Suomen Kuvalehden* vuonna 1956 julkaiseman artikkelin vastinpariksi nostaa *Maaseudun Tulevaisuudessa* yhdeksän vuotta myöhemmin, vuonna 1967, julkaistun tekstin ”Ruotsalaiset syövät hyvin”, muutos käy ilmeiseksi. Suomessa ja Ruotsissa juotiin 1960-luvun puolivälissä 10 kg kahvia henkeä kohti. Ruotsissa asiantuntijat arvioivat, ettei kahvia juoda aiempaa enemmän: ”Nyt juodaan sen sijaan parempaa kahvia, ’sumppiin’ keittämisen aika on ohi ja suodatinkahvin käyttö leviää yhä suurempiin piireihin.”²³ Sitaatissa mainittu ”sumppi” tulee etymologisesti ruotsin kielen sanasta ”sump”, joka tarkoittaa sekä suota että kahvinporoja. Sumppi oli vanhoista poroista keitettyä kahvia, mutta se saattoi tarkoittaa myös huonoa tai laihaa kahvia, ”sumppivettä”.²⁴ Suodatinkahvin läpimurtoon liittyi makukulttuurin muutos, ja – kuten sitaatti vihjaa – samalla haluttiin tehdä ainakin retoriikan tasolla pesäeroa menneisyyden ”sumppiin”, joka ei ollut nykyaikaa.

”Herkullisempaa, kirikkaampaa ja terveellisempää”

Aistimellisuus ja aromaattisuus ovat aina olleet kahvin markkinoinnin keskeisiä attribuutteja. On myös ymmärrettävää, että säännöstelyn päätyttyä 1950-luvun puolivälissä kahvimainonta korosti kahvinjuontia aistielämyksenä. Kuvaava on Pauligin mainoskampanja helmikuussa 1956. Pauligin Juhla-sekoitus oli mainoksen mukaan ensimmäinen ”amerikkalaisittain

²⁰ *Suomen Kuvalehti* 23, 9.6.1956, 29.

²¹ *Suomen Kuvalehti* 23, 9.6.1956, 29.

²² Ks. esim. *Uusi Suomi* 22.5.1962 ja 29.9.1962.

²³ *Maaseudun Tulevaisuus* 3.10.1967.

²⁴ Jeongdo 2019, 152–153.

aromitiiviiseen peltipurkkiin painepakattu kahvi Suomessa".²⁵ Peltipurkki oli tiivis ja säilytti tuoksut, ja tuote oli painepakattu, mikä oli aromien säilyvyyden kannalta tärkeää. Teknologia palveli aisteja. Samalla mainos teksti korosti sitä, miten kahvipaahtimo oli jalostanut tuotteensa antamaan mahdollisimman paljon nautintoa kuluttajalle. Pannukahvia Paulig tarjosi Huomio-, Sinetti- ja Paulasekoituksina, mutta Juhlaa oli saatavilla sekä pannu- että suodatinjauhatuksena: "Kahvintuntijana tiedätte, että oikea jauhatus antaa maistuvimman kahvin." Mainoksen lopussa korostettiin vielä: "Oikea leikkaus lisää kahvin maistuvuutta ja riittoisuutta" (Kuva 3).²⁶

Paulig oli vuodenvaihteessa 1955–1956 hankkinut uuden paahdetun kahvin leikkauskoneen, jota nyt käytettiin suodatinkahvin tuotantoon. Samalla yhtiö oli aloittanut paahdetun kahvin pakkaamisen tyhjöpakkauksiin. Teknologiset uudistukset juhlistivat merkkipäivää, sillä vuonna 1956 yhtiö täytti 80 vuotta.²⁷ Kevään 1956 markkinoinnin suolana olivat radiolähetykset, joissa esiintyivät muun muassa Emma Väänänen ja Tapio Rautavaara.²⁸

Kun kahvin kulutus säännöstelyn päätyttyä oli lähtenyt voimakkaaseen kasvuun, keskusteltiin julkisuudessa kahvin terveellisyydestä ja epäterveellisyydestä yhä useammin. *Kansan Uutiset* tiesi joulukuussa 1957 kertoa:

"Niin kauan olemme kuulleet varoituksia kahvin epäterveellisistä vaikutuksista elimistömme, että hätkähdämme tutustuessamme ruotsalaisen lääkärin lausuntoon, jonka mukaan kupillinen hyvää kahvia useammin tekee hyvää kuin pahaa. Vanhat ihmiset, joiden ruoansulatus usein on heikko, virkistyvät juotuaan kahvia. Samoin kahvi on suorastaan terveellistä henkilölle, joka sairastaa sydänheikkoutta. Kahvi tehostaa sydäntoimintoja, parantaa verenkiertoa ja lisää kehon vastustuskykyä tauteja vastaan. Lisäksi kahvi vaikuttaa hermostoon ja saa ihmiset hyvälle tuulelle. Hyvä tuuli on tärkeä tekijä terveydessä, sanoo mainittu lääkäri. Ihanasti soivat hänen sanansa kahvinpalvojen korvissa!"²⁹

²⁵ Maaseudun Tulevaisuus 16.2.1956, Suomen Sosialidemokraatti 17.2.1956.

²⁶ Maaseudun Tulevaisuus 16.2.1956.

²⁷ "Kauppahuone Gustav Paulig 80-vuotias", *Uusi Suomi* 31.5.1956.

²⁸ Etelä-Suomen Sanomat ja Länsi-Savo 16.5.1956, Maaseudun Tulevaisuus 19.5.1956, Suomen Sosialidemokraatti 19.5.1956, Turun Sanomat 26.5.1956, *Uusi Suomi* 26.5.1956.

²⁹ *Kansan Uutiset* 4.12.1957

Teille, jotka valmistatte kahvinne tavalliseen tapaan pannussa

Kahvintuntijana tiedätte, että oikea jauhatus antaa maistuvimman kahvin.

Pauligin "paremmat ja halvemmat" laatusekoitukset leikataan nyt upouusissa amerikkalaisissa leikkauskoneissa. Tasarakemen Pauligin leikattu kahvi antaa Teille parhaimman makunsa.

Pannukahviksi leikattuna on nyt saatavana

600:—
JUHLA
sekoitusta.
Keltainen tunnus.

250:—
HUOMIO
sekoitusta.
Valkoinen
reuna.

215:—
SINETTI
sekoitusta.
Valkoinen
reuna.

175:—
PAULA
sekoitusta.
Valkoinen
reuna.

JUHLA SEKOITUSTA

on saatavana lisäksi suodatinkahviksi hienoksi leikattuna.

600:— Sininen tunnus.

Oikea leikkaus lisää kahvin maistuvuutta ja riittoisuutta.

Juokaa nyt oikein hyvää kahvia

—**tietysti** PAULIG laatusekoituksia!

Paulig on hyvän kahvin tuottaja jo vuodesta 1876

► HUOM! JUHLA SEKOITUS on ensimmäinen amerikkalaisittain aromitiiviiseen peltipurkkiin painepakattu kahvi Suomessa. ◀

Kuva 3. Vuonna 1956 Paulig mainosti pannujauhatuksen lisäksi myös suodatinjauhatusta. Lähde: *Maaseudun Tulevaisuus* 16.2.1956.

Ajatus siitä, että kahvi tehostaa sydäntoimintoja tuo mieleen myöhemmän keskustelun kahvin vaikutuksista kolesterolitasoon. Digitoitu sanoma- ja aikakauslehtiaineisto viittaa siihen, että kolesteroli sinänsä on ollut suomalaisessa julkisuudessa 1910-luvulta lähtien ja erityisen voimakkaasti juuri 1950-luvun puolivälistä lähtien, jolloin kahvinkin kulutus oli nousujohteista. Kun *Suomen Kuvalehti* julkaisi vuonna 1960 kirjoituksen ”Keski-ikäinen mies vaaravyöhykkeessä” ja totesi suomalaisen miehen tuplaantuneen riskin kuolla sydäntautiin, kahvia ei kuitenkaan mainittu.³⁰ Vielä vahvempi oli *Suomen Kuvalehden* kolesteroliartikkeli vuonna 1964, jossa ihmeteltiin, miten Lapin asukkaat voivat muita suomalaisia paremmin: ”Ja millainen onkaan esimerkiksi Lapin asukkaiden ruokavalio: paljon raskasta lihaa ja vielä enemmän mustaa kahvia. Puriinia, kolesterolia ja parkkihappoja tulee vereen niin että kohina käy, mutta Lapin mies sen kuin itsepäisesti pysyttelee huippukunnossa.”³¹

Näyttää siltä, että 1950-luvun lopun ja 1960-luvun alun julkisuudessa kahvin epäterveellisyydessä huomio kiinnittyi kolesterolin sijaan enemmän kofeiiniin ja kahvin lomassa syötyihin rasvaisiin leivonnaisiin.³² Näkökulma on ymmärrettävä, jos ajatellaan, miten lähellä sota-aika ja säännöstelyn kulttuuri Suomessa olivat. *Maaseudun Tulevaisuus* totesi kofeiinin merkityksestä heinäkuussa 1958:

”Ulkomailla suoritetut tutkimukset osoittavat, että kofeiinin kiihoittava vaikutus on voimakkaampi, jos kahvi juodaan mustana. Kofeiini pääsee silloin esteettömästi vereen ja vaikuttaa siten vahingollisesti mm. munuaisiin. Kun maitoa tai kermaa lisätään kahviin, ei ole kysymys kahvin laimentamisesta, vaan biologisesta myrkytteen tehon alentamisesta. Kahvin viehäytys nautintoaineena ei kerman käytöstä suinkaan vähene. Harhaanjohtavat käsitykset kahvikermasta on siis unohdettava. Nykyajan tiede on todennut, että kahvi mustana on myrkyä etenkin heikkovatsaisille.”³³

Mustan kahvin ohella huomio kiinnittyi leivonnaisiin, varsinkin munkkeihin, kuten *Uuden Suomen* julkaisemassa Jyrki Jiiin pakinassa ”Koirankuria” syyskuussa 1960:

”Äiti oli jo kaatanut itselleen kahvia, kun Max ihmetteli: ’Luin juuri, että rasva aiheuttaa ihmisen elimistössä mitä hirvittävimpiä muutoksia. Kolesteroli hiipii suonissa, ja rasvaan kuoleminen on työntänyt niin monen raukan ennenaikaiseen perikatoon.’ Padassa onkin öljyä.’ Max kiersi häntänsä ympyräksi ja katsoi äitiin, joka oli ottanut ensimmäisen munkin käteensä.”³⁴

Vaikka kahvin ja kolesterolin välistä yhteyttä ei digitoidusta sanoma- ja aikakauslehtiaineistosta löydy eksplisiittisenä 1950- ja 1960-lukujen taitteessa, näyttää siltä, että keskustelu kahvin ”epäpuhtauksista” ja terveysriskeistä oli olennainen osa kahvikulttuurin modernisaatiota, sitä tapaa, jolla kahvinjuonti etsi paikkaansa suomalaisessa elämänmuodossa. Jo taustaltaan kahvin suodattamisen historia kytkeytyy pyrkimykseen tuottaa kotioiloissa puhtaampaa kahvia. Tämä oli Melitta Bentzin ajatus, kun hän siirtyi kangaspusseista kertakäyttöisiin imupapereihin. Suodatinkahvin vähittäinen menestys Suomessa 1950-luvun puolivälistä lähtien sai tukea sekä aistimellisesta aromaattisuuden korostamisesta että terveystavoitteista.

³⁰ ”Keski-ikäinen mies vaaravyöhykkeessä”, *Suomen Kuvalehti* 9, 27.2.1960.

³¹ *Suomen Kuvalehti* 49, 5.12.1964.

³² Kahviin liittyvästä terveyskeskustelusta, ks. myös Lindstén 2017, 71.

³³ *Maaseudun Tulevaisuus* 10.7.1958.

³⁴ Jyrki Jii, ”Koirankuria”, *Uusi Suomi* 18.9.1960.

Ensimmäisenä kotitalouksille suunnattuna automaattisena suodatinkahvinkeittimenä pidetään Länsi-Saksassa vuonna 1954 markkinoille tuotua Wigomat-keitintä.³⁵ Kun keittimien markkinointi Suomessa toden teolla alkoi 1960-luvun alussa, merkittävänä myyntivalttina oli terveellisyys. Radiotukku Oy mainosti joulukuussa 1961 *Tekniikan Maailmassa* matkaradioiden, valotusmittareiden, levysoittimien, kaitafilmmikameroiden ja kirjoituskoneiden ohella Wigomat-kahvinkeittimiä: ”Tuskin on hienompaa lahjaa kuin Wigomat, ja kuitenkin sen saa 14.850:– markalla. Tämä täysin automaattinen kahvinkeitin valmistaa hetkessä elämäne parhaimman kahvin, puhtaan, parkkihaposta vapaan ja niin ihanan hyvän! Ja Wigomat pitää kahvin kuumana vaikka koko päivän!”³⁶ Terveellisuuden lisäksi mainoksessa huomio kiinnittyy siihen, että laite on ”täysin” automaattinen, eli vapauttaa keittäjän aktiivisesta läsnäolosta. Automaatio oli 1950-luvun teknologiakeskustelun avainsanoja.³⁷

Wigomatin hinta 14 850 markkaa tarkoittaa, että vuoden 1961 Suomessa kahvinkeitin oli selvästi pölynimuria edullisempi kodinkone ja vastasi suurin piirtein kahden höyröilyraudan hintaa.³⁸ Vuonna 1961 elintarviketeollisuuden keskipalkka oli noin 39 300 markkaa kuukaudessa. Vertailukohtana voi todeta, että suomalaisten keskipalkka vuonna 2019 oli 3 386 euroa kuukaudessa. Jos Wigomatin hinnan suhteuttaa tähän, kahvinkeittimen hinta olisi vuonna 2019 ollut vajaa 1300 euroa. Laite oli siis melko kallis, eikä kyse ollut vuoden 1961 tilanteesta kulutuselektronikasta.

Tulevina vuosina Wigomat jatkoi sekä herkullisuuden että terveyden korostamista. Vuoden 1966 lehtimainonnassa luvattiin ”parasta suodatinkahvia hetkessä”. Lisäksi automaattinen kahvinkeitin irrotti kahvista kaiken sen hienon aromin, mutta ei kitkeriä aineita eikä parkkihappoja. Siksi kahvista tuli ”herkullisempaa, kirkaampaa ja terveellisempää”. Mainos huipentui laitteen vaivattomuuden ylistykseen: ”Ja koskaan ennen ei kahvinkeitto ole ollut niin nopeata, niin vaivatonta. Wigomat myös pitää kahvin kuumana, miten kauan haluatte! Kaikki kahvinystävät ovat yhtä ihastuneita: Wigomat on mukavin tapa keittää todella hyvää suodatinkahvia!”³⁹

Vaikka automaattisten kahvinkeittimien taival alkoi Suomessa hitaasti, on ilmeistä, että suodatinkahvista tuli terveellisemmän elämän merkki. Suodattimeen jäivät ylimääräiset kuona-aineet, parkkihapot ja muut kitkeryydet. Viimeistään 1970-luvulla oli selvää, että kahvilla oli negatiivinen vaikutus kolesterolitasoon. *Etelä-Suomen Sanomat* kirjoitti lokakuussa 1975, että kupillinen kahvia lisäsi veren rasvan kaksinkertaiseksi, ja tämä tila säilyi 3–4 tunnin ajan. Samalla kofeiinipitoinen juoma kohotti veren kolesterolia.⁴⁰ Nämä terveyshuolet eivät tarkoittaneet kahvinjuonnista luopumista tai edes sen vähenemistä, vaan siirtymistä aromikkaan juoman uudenlaiseen tuotantoon vanhan pannukahvikulttuurin sijasta. Vuonna 1978 AEG mainosti *Länsi-Savo*-lehdessä kahvinkeitintään puhtaana ja tehokkaana vaihtoehtona: ”Suodattamalla saat terveellisemmän kahvin. Kahviautomaatilla saat sen nopeimmin.”⁴¹ Mainonnassa linkitys terveyden ja automaation välillä oli vahva.

³⁵ Schwedt 2018, 127.

³⁶ *Tekniikan Maailma* 12/1961.

³⁷ Paju 2004, 140–161.

³⁸ Vrt. kodinkoneiden mainos, *Uusi Suomi* 2.12.1962.

³⁹ *Etelä-Suomen Sanomat* 13.11.1966.

⁴⁰ *Etelä-Suomen Sanomat* 26.10.1975.

⁴¹ *Länsi-Savo* 18.12.1978.

Tekniikan Maailma testaa

Tekniikan Maailma -lehti oli kodinkoneteknologian keskeisiä foorumeita 1950–1970-luvuilla, ja lehden palstoilla sekä mainostettiin että analysoitiin koneellistuvan keittiön uusia tuotteita. *Tekniikan Maailman* mainoksissa maahantuojat korostivat usein teknisempää kieltä kuin päivälehdissä tai yleisaikakauslehdissä. Kun Radiotukku Oy mainosti Wigomatia joulun alla 1966, kuvattiin sanallisesti, miten juoma automaattisessa keittimessä valmistui: ”Muutamassa sekunnissa [vesi] kuumenee vähitellen kiehumispisteeseen, nousee höyrynä putkea myöten ylös, tiivistyy jälleen vedeksi ja tippuu täsmälleen 96-asteisena kahvijauheen päälle. Ja samassa alkaa valmis, kirkas kahvi kerääntyä kannuun. Kun kaikki vesi on kiehahtanut, katkeaa virta automaattisesti. Vain lämpölevy jää toimintaan pitäen kahvin sopivan kuumana (70°) niin kauan kuin haluatte.” Ilmoituksen mukaan yhdeksän kupillista valmistui seitsemässä minuutissa. Ja välttämättä keitintä ei tarvinnut käyttää vain kahvin valmistamiseen, sillä kuumaa vettä saattoi kiehauttaa teetä tai mehua varten.⁴²

Automaattisten suodatinkahvinkeittimien tarjonta monipuolistui 1960-luvun kuluessa, ja Wigomat sai muitakin kilpailijoita. Länsi-Saksasta markkinoille tulivat AEG, Krups ja Melitta, Hollannista Philips. Näitä laitteita *Tekniikan Maailma* vertaili TM-testissään syksyllä 1968. Analyysin suoritti kotitalousopettaja Anita Patala, joka on myöhemmin tullut tunnetuksi useista keitto- ja ruokakirjoistaan. Teksti julkaistiin otsikolla ”Automaattinen aamukahvi” *Tekniikan Maailman* numerossa 9/1968. Kirjoituksen alussa Patala pohtii kahvin laajempaa kulttuurista merkitystä, sillä juomalla on suomalaisessa kodissa ”traditionaalinen ja vankka jalansija”.

Suomalaisen kahvikulttuurin tutkimuksessa on kiinnitetty huomiota kahvinjuonnin sukupuolittuneisuuteen, jossa naisille oli usein varattu keittäjän rooli. Naisia pidettiin myös suurempina kahvin kuluttajina kuin miehiä.⁴³ Patala korostaa kahvinkeittimen merkitystä naisten ”vapauttajana”, sillä onhan kahvinkeitto ”useaan kertaan päivässä toistuva kodin askar, joka pahimmillaan sattuu suoritettavaksi myös silloin, kun emäntä mieluummin istuisi rupattelemassa vasta saapuneitten vieraittensa kanssa”.⁴⁴ Tässä tulkinnassa ”emäntä” on automaattisesti kahvinkeittäjä, jonka velvollisuuksiin kuuluu huolehtia kahvitarjoilusta. Automaattinen kahvinkeitin näyttäytyy teknologiana, joka tarjoaa ratkaisun ongelmaan ilman, että kodin askareista käytäisiin perheen sisäistä uudelleenneuvottelua. Aiempi tutkimus on osoittanut, miten kodinkoneteknologian tuotannossa ja markkinoinnissa ajatus teknologian työtä säästävistä vaikutuksista on itse asiassa palvellut vallitsevien sukupuoliroolien vahvistamista.⁴⁵ Tämä näyttää pitävän paikkansa myös automaattisen kahvinkeittimen kohdalla. Kahvinkeittäjiä oli jo useana vuonna mainostettu nimenomaan erinomaisina äitienpäivälahjoina (Kuva 4).

Patala toteaa, että automaattisilla kahvinkeittimillä tuntuisi niin muodoin ”olevan riittämiin sijoittumismahdollisuuksia suomalaisiin koteihin”. Tästä huolimatta vuoteen 1968 mennessä keittimet eivät olleet vielä saaneet laajaa jalansijaa kotitalouksissa. Syyksi Patala arvelee sekä laitteiden korkeaa hintaa että sitä, ettei keittäjiä ”meillä riittävästi tunneta”. Vaikka artikkelissa ei laajemmin pohdita suomalaisen kahvikulttuurin pitkää historiaa, kirjoit-

⁴² *Tekniikan Maailma* 20/1966.

⁴³ Lindstén 2017, 111–137. Ks. myös Saarinen 2004, 158–175.

⁴⁴ Anita Patala, ”Automaattinen aamukahvi”, *Tekniikan Maailma* 9/1968, 29.

⁴⁵ Cockburn & Ormrod 1993, 41–44. Ks. myös Oldenzel & Zachman (toim.) 2009.

taja toteaa, että ”suomalaisinta” on nimenomaan tinatus kuparipannussa keitetty pannukahvi. Juuri tämä ”iänikuisessa rojussa tinutettu” kahvi maistuu ”oikealta”. Heikkona signaalina tulevaisuuden mahdollisuuksista Patala pitää sitä, että perkolaattori ja paperisuodatin olivat ylipäättään menestyneet Suomessa. ”Koska näin on kuitenkin käynyt, on mahdollista, että myös automaattikeittimet tulevat ennen pitkää hoitelemaan kahvinkeittopuuhia yhä useammassa kodeissa.”⁴⁶

Vuonna 1968 kahvinkeittimet olivat vielä kalliita. Patala kiinnittää huomiota siihen, että mainonnassa ei niinkään käytetty kieltä, jossa olisi viitattu laitteiden ylivoimaisiin teknisiin ominaisuuksiin. Sen sijaan korostettiin keittimien vaivattomuutta, helppoutta, jonka uusi teknologia toisi arkeen. Kulutustutkija Mika Pantzar on kirjoittanut tavaroiden yleistymisestä kesyntyneenä, jossa teknisten laitteiden kaltaiset tuotteet juurtuvat arkeen: niiden käyttötavat vakiintuvat mutta samaan aikaan ne kiinnittyvät muihin arjen askareisiin.⁴⁷ Kodinteknologian kohdalla Pantzar on korostanut myös laitteisiin liittyvää lupausta paremmasta tulevaisuudesta.⁴⁸ Automaattisen kahvinkeittimen suhteen mahdollisuudet paremman tulevaisuuden lupaukselle olivat kuitenkin, kaikesta päätellen, rajalliset. Patala toteaa, että kaikki TM-testissä mukana olleet tarjosivat vaivattomuuden oletukselle riittävästi katetta, mutta hän aprikoi, onko mukavuudenhalu ”riittävä motiivi automaattisen kahvinkeittimen vaatiman pääomapanoksen uhraamiselle”.⁴⁹

TM-testin tuloksena oli, että jokainen markkinoilla ollut keitin valmisti ”suhteellisen hyvää kahvia itseksen, kunhan se on ennakolta ladattu vedellä ja kahvijauholla ja nappia painetaan”.⁵⁰ Laitteiden välillä oli eroja toimintaperiaatteissa, tarjoilulämpötilassa ja suodattumisnopeudessa. Kuluttajan päätökseen vaikuttivat kuitenkin eniten ”kauneus ja hinta”, sillä ”itse kahvi on kaikilla maultaan samantapaista ja suodatinkahvityyppiä”.⁵¹ Muutamia teknisiin kysymyksiin arvio kuitenkin kiinnittää huomiota: markkinoilla olevat suodatinpaperit sopivat

Kuva 4. Wigomat-kahvinkeitintä mainostettiin äitienpäivälahjaksi vuonna 1966. Lähde: *Uusi Suomi* 28.4.1966.

⁴⁶ *Tekniikan Maailma* 9/1968, 29.

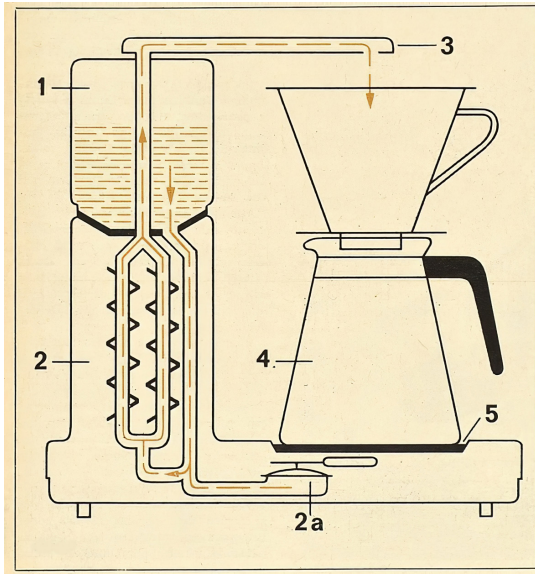
⁴⁷ Pantzar 1996, 123–130.

⁴⁸ Pantzar 2000, 124–126.

⁴⁹ *Tekniikan Maailma* 9/1968, 29.

⁵⁰ *Tekniikan Maailma* 9/1968, 30.

⁵¹ *Ibid.*

Kuva 5. Automaattisen suodatinkahvinkeitimen rakennekaavio Tekniikan Maailman esittelemänä. Lähde: *Tekniikan Maailma* 9/1968.

myynnissä olleisiin laitteisiin, mikä viittaa siihen, että kansainvälisessä tuotannossa standardi oli jo löytynyt. Patala olisi mielellään nähnyt ajastimen, *timerin*, jotta keittimen olisi voinut illalla ladata valmiiksi, niin että kahvi olisi valmista, kun aamulla herätyskello soi. Tätä ominaisuutta ei kuitenkaan ollut arvioiduissa keittimissä.⁵² *Tekniikan Maailma* julkaisi myös kaavion kahvinkeitimen teknisestä rakenteesta, jotta lukijalle valkenisi, miten suodatinkahvi lopulta syntyy (kuva 5).

Testissään vuonna 1968 *Tekniikan Maailma* päätyi johtopäätökseen, ettei

automaattinen kahvinkeitin sittenkään ole ”varsinainen tarve-esine” vaan pikemminkin ”jonkinlainen ylellisyysesine”. Lahjaksi se sopi mainiosti, sillä ”se on tavanomaisia vatkaimia viehättävämpi ojennettavaksi vaikkapa pois lähtevälle työtoverille samalla kun sillä kuitenkin on selvästi päivittäistä käyttöä taloudessa kuin taloudessa”.⁵³ Viittaus ylellisyysesineeseen kertoo siitä, miten hitaasti automaattinen kahvinkeitin rantautui Suomeen. Keittimet olivat myös keskimääräiseen ansiotasoon nähden kalliita.

Suodatinkahvin vallankumous

Tekniikan Maailman testin aikaan vuonna 1968 automaattiset suodatinkahvinkeitimet olivat olleet markkinoilla jo neljätoista vuotta ja Suomessakin näkyvästi 1960-luvun alusta lähtien. Silti, kuten Anita Patala totesi, keittimien myynti oli edennyt nihkeästi. Tulevina vuosina mainostajat koettivat löytää uusia myyntistrategioita. *Apu*-lehti mainosti marraskuussa 1976 Philipsin Kahvimatti-laitetta, joka ”antaa kahville oikeat aromit”, ”on helppokäyttöinen ja nopea” sekä ”kaunis pitää esillä”.⁵⁴ Ostajat saattoivat pohtia myös, millainen kuluerä suodatinpussit olisivat sen jälkeen, kun automaattikeittimen oli hankkinut. Kaksi vuotta myöhemmin helsinkiläinen Löytötalo tarjosi *Apu*-lehdessä Kitty-nimistä kahvinkeitintä, jossa ei suodatinpusseja tarvittu lainkaan. Laitteessa oli ”kromiteräksinen mikrofiltteri”. Mainoksessa on alleviivattuna, miten kahvista tulee parempaa ja käyttö on taloudellista.⁵⁵ Muutamaa viikkoa myöhemmin Novamer Oy tarjosi lukijoille pöytägrillin, jugurttikoneen ja yleisleikkurin ohella länsisaksalaista Bauknecht-kahvinkeitintä, tällä kertaa osamaksulla, mikä helppotti hankintaa.⁵⁶

⁵² *Tekniikan Maailma* 9/1968, 33.

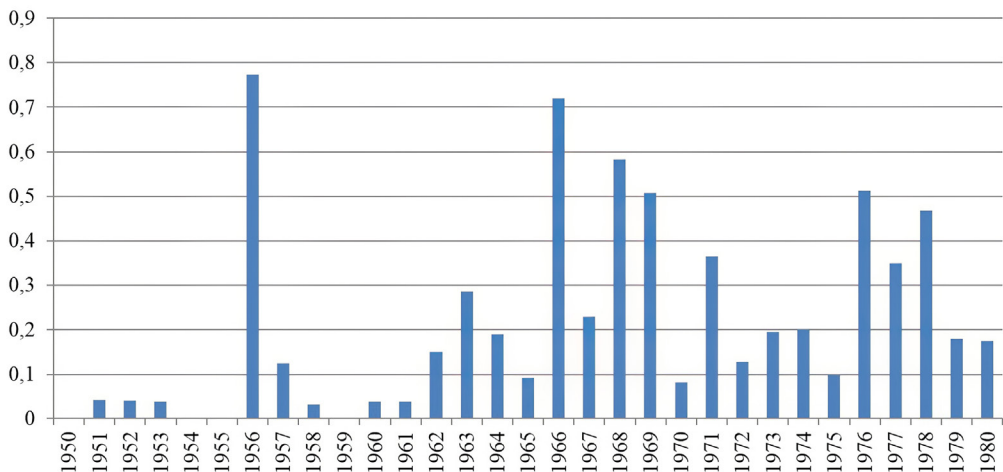
⁵³ *Ibid.*

⁵⁴ *Apu* 46, 12.11.1976.

⁵⁵ *Apu* 17, 28.4.1978.

⁵⁶ *Apu* 19, 12.5.1978.

Vaikka automaattisten keittimien menestys kangerteli, suodattaminen oli tullut jäädäkseen. Sanoma- ja aikakauslehdistö osallistui suodatinkahvin menestystarinaansa sekä tarjoamalla mainostilaa kahvintuottajille ja välineiden jälleenmyyjille että keskustelemalla kahvinjuonnista laajemmin. Digitoidun aineiston perusteella näyttää, että suodatinkahvin julkisuudella oli tihtentymänsä. Kuva 6 kertoo suodatinkahviin liittyvien mainintojen määrän aikavälillä 1950–1980. Hakulausekkeena on <suodatinkahvi OR ”kahvi suodatin”~20 OR filterkaffe OR ”kaffe filter”~20>, jossa ~20 tarkoittaa sanojen läheisyshakua (sanojen ”kahvi” ja ”suodatin” on oltava enintään 20 sanan päässä toisistaan). Sanan läheisyyden arvon muutoksilla ei ole merkittävää vaikutusta tuloksiin. Vaikka digitoitujen sivujen määrä on vasta vajaa miljoona sivua, tulokset viittaavat siihen, miten voimakkaasti suodatinkahvi tuli julkisuudessa esiin erityisesti vuonna 1956, jolloin suodattamisen suhteellinen osuus on suurin. Kuten artikkelin alussa todettiin, sana ”suodatinkahvi” esiintyi tässä kohtaa ensimmäisen kerran analysoidussa aineistossa. Suodattaminen nousi uudelleen vahvasti esille 1960-luvun lopulla ja jälleen 1970-luvun puolenvälin jälkeen.

Kuva 6. Suodatinkahviin liittyvät maininnat digitoidussa sanoma- ja aikakauslehdistössä 1950–1980, suhteutettuna digitoitujen sivujen määrään. Kuva: Hannu Salmi, Kansalliskirjaston digitoidun aineiston pohjalta, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/>.

Merkittävä osa sanoma- ja aikakauslehdistön viittauksista suodatinkahviin liittyy automaattikeittimien markkinointiin sekä kahvimainoksiin, joissa suodatinjauhatuksen saatavuus tuotiin esiin. Aineisto näyttäisi viittaavan siihen, etteivät 1960-luvun markkinointikampanjat kuitenkaan tuottaneet välitöntä tulosta keittimien myynnissä. Tämä ei tarkoita, ettei suodatinkahvi itsessään olisi ollut menestys. Kahvin suodattaminen yleistyi valmistusmenetelmänä 1960- ja 1970-lukujen kuluessa: kiehautettu vesi kaadettiin pannun päälle asetettuun irralliseen suodattimeen, mikä edellytti, että keittäjä täytti suodattimen aina, kun vesi oli ehtinyt valua filterin läpi. Tämä suodatinkahvin valmistustapa säilyi vahvana. Tähän viittaa *Etelä-Suomen Sanomien* vuonna 1980 julkaisema artikkeli ”Ruuanlaitto vaarallista”, jonka mukaan kodissa saaduista palovammoista valtaosa tapahtui keittiössä ruuanlaiton, kahvin suodatta-

misen ja aterioinnin yhteydessä.⁵⁷ Kahvin suodattamisessa keittäjä altistui kiehuvan veden vaaroille joutuessaan kaatamaan sitä valmistamisen aikana.

Vuoteen 1980 mennessä suodatinkahvi oli muodostunut hallitsevaksi kahvin valmistamisen menetelmäksi. Tästä kertoo kahvin kulutuksen muutos. *Maaseudun Tulevaisuus* uutisoi marraskuussa 1980, että suomalaiset joivat keskimäärin 10,5 kg kahvia henkeä kohti vuodessa, enemmän kuin yksikään muu maa maailmassa. Kahvi oli merkittävä tekijä kauppa-
ketjujen välisessä kamppailussa, ja se oli tärkeä erikoistarjoustuote, joka sai kansan käymään kaupassa. Kansainvälisesti erityislaatuista oli se, että suomalaisille pikakahvi ei maistunut: sen myynti oli pysynyt laimeana.⁵⁸

Pannukahvin käyttö väheni huomattavasti 1970-luvun kuluessa. Suodatinjauhatuksen myynti ohitti pannujauhatuksen vuonna 1975, eikä suodattamisen voittokululle ollut rajaa.⁵⁹ Jos suodattamalla valmistui yli puolet Suomessa nautitusta kahvista, näyttää todennäköiseltä, ettei automaattisella kahvinkeittimellä valmistettu juoma ollut vielä 1970-luvun loppuun mennessä saavuttanut täydellistä valta-asemaa. Se kasvatti osuuttaan vuosikymmenen kuluessa, mutta kahvin valmistaminen oli yhä pääsääntöisesti käsityötä. Jos automaattista kahvinvalmistamista pidetään kotitalouksien teknologisen modernisaation mittarina, muutos tapahtui hitaasti.

Kahvi ja modernisoituva koti

Suomea on pidetty nopeana teknologian soveltajana, mutta, kuten Sirkka Heinonen on todennut, tämä ei useinkaan pidä paikkaansa. Kaikki riippuu siitä, millaista hyötyä teknologiasta on käyttäjälle.⁶⁰ Vuonna 1968 *Tekniikan Maailman* arviossa epäiltiin automaattisen suodatinkahvinkeittimen lisäämää hyötyä, ”mukavuutta”, suhteessa sen hintaan. Vuosien mittaan hinnan lasku varmaankin muutti tätä asetelmaa edullisemmaksi oletetun hyödyn näkökulmasta, ja keittimien menekki kääntyi hitaasti kasvuun.

Kahvinkeittimen historian kohdalla menestyksen ja menestymättömyyden jännitettä ei kuitenkaan voi arvioida pelkästään hyödyn tai teknologian lupaaman sujuvamman arjen näkökulmasta. Kahvin keittäminen on rituaali, jossa pitkä historiallinen jatkumo tiivistyy. Suomi on ollut voimakas kahvikulttuuri 1800-luvun lopulta lähtien. Aromaattinen käytäntö juurtui arkielämään, mikä tuotti inertiaa teknologista muutosta vastaan. Kahvin valmistaminen suodattamalla yleistyi 1950-luvulta 1970-luvulle tultaessa, mutta prosessin automatisoituminen oli verkkaista. Samaan aikaan kun suomalainen koti modernisoitui ja kaupungistumisen seurauksena uusia koteja perustettiin ja kalustettiin, kahvin valmistaminen piti pitkään pintansa kokoavana rituaalina, hitaana keittämisenä, jonka aikana tuoksu sai rauhassa levitä niin maalaistuvassa kuin lähiön kaksiossakin.

⁵⁷ *Etelä-Suomen Sanomat* 26.6.1980. Uutisessa viitataan Ruotsissa tehtyyn tutkimukseen, mutta kaikella todennäköisyydellä tämä pätee myös Suomeen.

⁵⁸ ”Kahvi maistuu suomalaisille”, *Maaseudun Tulevaisuus* 11.10.1980.

⁵⁹ *Etelä-Suomen Sanomat* 17.5.1976.

⁶⁰ Heinonen 2001, 45–50. Ks. myös Pantzar 2000, 20–21.

Lähdeluettelo

Sanoma- ja aikakauslehdet

Kansalliskirjaston digitoidut sanoma- ja aikakauslehdet, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/>

Apu 46, 12.11.1976.
Apu 17, 28.4.1978.
Apu 19, 12.5.1978.
Etelä-Suomen Sanomat 16.5.1956.
Etelä-Suomen Sanomat 13.11.1966.
Etelä-Suomen Sanomat 26.10.1975.
Etelä-Suomen Sanomat 17.5.1976.
Etelä-Suomen Sanomat 26.6.1980.
Forssan Lehti 21.2.1938.
Ilkka 7.7.1928.
Kansan Uutiset 4.12.1957.
Karjala 11.2.1938.
Karjalainen 21.5.1938.
Karjalan Ääni 26.2.1938.
Kuvaste, syksy–talvi 1939–1940.
Laatokka 17.3.1938.
Loviisan Sanomat 24.3.1931.
Länsi-Savo 16.5.1956.
Länsi-Savo 18.12.1978.
Maaseudun Tulevaisuus 16.2.1956.
Maaseudun Tulevaisuus 19.5.1956.
Maaseudun Tulevaisuus 10.7.1958.
Maaseudun Tulevaisuus 3.10.1967.
Maaseudun Tulevaisuus 11.10.1980.
Pohjois-Savo 24.2.1938.
Sairaanhoidajalehti 5/1940.
Suomen Kuvalehti 23, 9.6.1956.
Suomen Kuvalehti 9, 27.2.1960.
Suomen Kuvalehti 49, 5.12.1964.
Suomen Sosialidemokraatti 17.2.1956.
Suomen Sosialidemokraatti 19.5.1956.
Suomen Sosialidemokraatti 17.2.1956.
Tekniikan Maailma 12/1961.
Tekniikan Maailma 9/1968.
Tekniikan Maailma 20/1966.
Tiedotuksia jäsenkaupoilla 5/1928, 4.2.1928.
Turunmaa 11.2.1938.
Turun Sanomat 26.5.1956.
Vaasa 11.2.1938.
Warkauden Lehti 12.2.1938.
Uusi Aura 15.2.1918.

Uusimaa 17.2.1938.
Uusi Suomi 26.5.1956.
Uusi Suomi 31.5.1956.
Uusi Suomi 4.12.1957.
Uusi Suomi 18.9.1960.
Uusi Suomi 22.5.1962.
Uusi Suomi 29.9.1962.
Uusi Suomi 2.12.1962.

Tutkimuskirjallisuus

- Cockburn, Cynthia ja Susan Ormrod. 1993. *Gender and Technology in the Making*. London: SAGE.
- Cold War Kitchen: Americanization, Technology, and European Users*. 2009. Edited by Ruth Oldenziel and Karin Zachman. Cambridge, Mass.: The MIT Press.
- Heinonen, Sirkka. ”Teknologian yhteiskunnallisesta merkityksestä eli tarina siitä heiluttaako ’teknologiahäntä ihmiskoiraa, vai päinvastoin”. *Futura* 2/2001, 45–50.
- Kahvin ystävän iloksi*. 1986. Toimittanut Anna-Liisa Vihtonen. Oy Gustav Paulig Ab. Oy Kirjapaino F.G. Lönnberg.
- Jeongdo, Kim. 2019. *Hulisemisestä hulinaksi. Onomatopoeettisuuden haalistuminen suomen fonesteemisten substantiivien valossa*. Väitöskirja. Humanistinen tiedekunta. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Vuokko, Lepistö. 1994. *Joko Teillä on primuskeitin? Kotitalousteknologian saatavuus ja tarjonta Helsingissä 1800-luvun puolivälistä 1910-luvun lopulle*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Lindstén, Helena. 2017. *”Olkaa hyvä ja ottakaa. Pankaa sekaan ja kastakaa”*. *Kahvinjuonti suomalaisten maa-seutukotien arjessa ja juhlassa 1920-luvulta 1960-luvun lopulla*. Väitöskirja, kulttuurihistoria. Turku: Turun yliopisto.
- Morganelli, Adrianna. 2006. *The Biography of Coffee*. St. Catharines, ON: Crabtree Publishing Company.
- Nieminen, Petri ja Terho Puustinen. 2014. *Kahvi: suuri suomalainen intohimo*. Helsinki: Tammi.
- Paju, Petri. 2004. ”Atomihuuma suomalaisen teknologiapolitiikan vauhdittajana”. Teoksessa *Innovaatiopolitiikka – kenen hyväksi, keiden ehdoilla?* Toimittaneet Tarmo Lemola ja Petri Honkanen: 140–161. Gaudeamus: Helsinki.
- Pantzar, Mika. 1996. *Kuinka teknologia kesytetään. Kulutuksen tieteenä kulutuksen taiteeseen*. Helsinki: Tammi.
- Pantzar, Mika. 2000. *Tulevaisuuden koti – Arjen tarpeita keksimässä*. Helsinki: Otava.
- Pekkanen, Toivo. 1953. *Lapsuuteni*. Porvoo: WSOY.
- Saarinen, Tuija. 2004. ”Miina keitti hyvän kahvin. Kahvinjuontia silloin ennen”, *Suulla ja kielellä. Tulkintoja ruuasta*. Tietolipas 202. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Saarinen, Tuija. 2001. ”Vehnäpytykjä ja pullasoppaa. Heikan Jussi hämäläiskylän kahvikutsuilla”. *Elore*, 8 (2), <https://journal.fi/elore/article/view/78328/39227>.
- Saarinen, Tuija. 2011. *Pannu kuumana. Suomalaisia kahvihetkiä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Schwedt, Georg. 2018. *Chemie der Arzneimittel: Einfache Experimente mit Medikamenten aus der Apotheke*. Weinheim: Wiley-VCH.